

УДК 811.111'373.45'373/45'373.611-112

ВІДДІЄСЛІВНА АД'ЄКТИВАЦІЯ У КОНТЕКСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО ТА ЛАТИНСЬКОГО ВПЛИВУ НА СЛОВОТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ольга Білинська

Львівський національний університет імені Івана Франка

Подано основні результати аналізу продуктивності та хронологічної структури прикметникової й дієприкметникової деривації від дієслівних основ французького та латинського походження. Основну увагу звернуто на (не)збіги цих параметрів віддієслівної деривації в аналізованих етимологічних пластах дієслів.

Ключові слова: віддієслівні прикметники, дієприкметники, етимологія основи, парадигмотвірність, квантитативна дериватологія.

Дериватарій як одне з основних понять теорії словотвору охоплює стратегії розширення ономазіологічного потенціалу словника через творення його похідного пласта (словотвірні правила) та результати такого розширення (засвідчені похідні лексеми). З огляду на вагомий роль французького та латинського компонентів у становленні лексико-словотвірної системи англійської мови невід'ємною частиною історичного дериватарію є також готові проникнення (інфільтрації) до мови-реципієнта. Відрізнити останні від результату дії словотвірних правил не завжди легко. Тому історична дериватологія англійської мови приділяє чималу увагу проблемі верифікації міжмовних контактів та *їхніх наслідків* у становленні лексику впродовж його еволюційних станів. Кращого проникнення до сплетіння чинників розширення різного щодо джерел походження інвентарю похідних лексем можна досягти тоншим інструментарієм парадигматичного моделювання.

Датовані текстові прототипи дієслів та їхніх дериватів – прийнятне середовище для верифікації відповідних комплексних словотвірних одиниць в історичній дериватології та лексичній контактології. Опрацьовано увесь масив прецедентних текстів (перших писемних засвідчень) відповідних фрагментів віддієслівного дериватарію на підставі корпусу найраніших цитат з Великого Оксфордського Словника англійської мови [14]. Дослідження виконано із застосуванням методики електронного конструювання лексичних об'єктів. Дієслова французького та (або) латинського походження, а також спільнокореневі з ними похідні лексеми занесено до решіток запитів, що мають на меті з'ясувати час становлення та хронологію відповідних парадигматичних зв'язків спільнокореневих утворів.

Корпус адстратних дієслівних лексем поділимо на дві частини. У першій з них етимологічна деривація дієслова реконструйована до етимонів, які належать одному з підпластів лексем французької етимології. У другій частині етимологічна деривація вивідна з латинських відповідників. За умовами прийнятого розподілу наслідки французького лексичного впливу на дієслівну лексико-семантичну систему англійської мови могли водночас співвідноситись з латинськими етимонами [10, порівн. також 3; 5; 6; 12]. Навпаки, англійські дієслова, що належать до латинізмів, позбавлені французького відповідника в етимологічній деривації (порівн. 1 та 2).

Французький та латинський пласти дієслівної лексики англійської мови поділимо на хронологічні зрізи ранньої середньоанглійської, пізньої середньоанглійської, ранньої новоанглійської та пізнішої хронології (тут і далі архаїчні лексеми позначено знаком*):

- (1) Французький етимологічний пласт дієслів
 - (1.1) текстові прототипи датовані до 1300 р.: -abate v₁ 1270, -abut 1230, -accord 1123, -accuse 1297 ... -waste 1205, -wince 1290, -winch 1225 (разом 437 лексем)
 - (1.2) текстові прототипи датовані від 1301 р. до 1500 р.: abandon 1375, -abase 1393, -abash 1325, -abatayl* 1380 ... -wayment* 1375 -wimble 1440, -wreck 1420 (разом 1662 лексеми)
 - (1.3) текстові прототипи датовані від 1501 р. до 1700 р.: -abastardize* 1580, -abate v₂ 1528, -absterge 1541, -abysm* 1611 ... -vowel 1597, -vulture 1628, -wager 1574 (разом 1456 лексем)
 - (1.4) текстові прототипи датовані після 1700 р.: -abolitionize 1848, -absolutize 1936, -access 1962, -accession 1892 -zeroize 1908, -zest 1704, -zigzag 1777 (разом 869 лексем).

- (2) Латинський етимологічний пласт дієслів
 - (2.1) текстові прототипи датовані до 1300 р.: -arise 825, -bishop 1000, -christen 890, -conclude 1300... -plant 825, -transfigure 1300, -verse 1000 (разом 17 лексем)
 - (2.2) текстові прототипи датовані від 1301 р. до 1500 р.: -abbreviate 1450, -abhor 1449, -abject* 1475 -ablaqueate* 1420 ... -vome* 1382, -vomit 1422, -zeal* 1459 (разом 376 лексем)
 - (2.3) текстові прототипи датовані від 1501р. до 1700 р.: -abalienate 1554, -abdicate 1541, -abduce 1537, -aberr* 1536 -vuln 1583, -vulnerate* 1599, -whinny 1530 (разом 2130 лексем)
 - (2.4) текстові прототипи датовані після 1700 р.: -abacinate 1866, -abduct 1834, -aberrate 1765, -aberuncate* 1731 ... -zephyr 1922, -zone 1792, -zoologize 1861 (разом 709 лексем).

Дієслова співвідносні з французькими (евентуально латинськими) етимонами виявляють рівномірніший хронологічний розподіл корпусу порівняно з пластом дієслів, у якому лексеми етимологізовані лише латинськими корелятами. Серед останніх текстові прототипи на дві третини датовані раннім новоанглійським періодом. З-поміж дієслів з французькими етимонами цей хронологічний пласт текстових прототипів покриває удвічі меншу частку корпусу.

Ад'єктивна віддієслівна деривація є середовищем творення мотивованих процесом ознакових слів. Вона розпадається на два різновиди – прикметниковий та дієприкметниковий. Прикметниковій деривації було присвячено спеціальні дослідження [1; 2; 4; 8; 9]. Дієприкметники щодо своєї онтології збіжні з прикметниками принаймні у численні словотвірних кроків в аплікативній граматиці. Проте дієприкметники головно вивчали як морфологічні форми граматики дієслова, а не словотвірні одиниці у процесній чи парадигматичній віддієслівній деривації [7; див також 13].

Прикметникова частина ад'єктивації складається з двох протичленів – власне прикметників та модальних прикметників. Дієприкметникова деривація утворює подібну привативну опозицію. Вона виявляється у протиставленні лексикалізованих, тобто поданих як окремі словникові лема чи лексичні одиниці, а не морфологічні форми дієслова, дієприкметників теперішнього та минулого часу.

Етимологічним пластам дієслівних основ французького та латинського походження властива однорідність складових слів щодо творення віддієслівних модальних прикметників, а також переважної більшості прикметників та неоднорідність у творенні однокореневих дієприкметників. Очевидно цей незбіг здатний відіграти певну роль у становленні відповідних словотвірних типів та віддієслівних ад'єктивних парадигм.

Формат корпусного збереження хронологічної інформації про текстові прототипи в історичній дериватології дозволяє отримати повний список словотвірних пар дієслів визначеної етимології та відповідних спільнокореневих прикметникових чи дієприкметникових похідних. У тексті викладу результати запитів отримують вибіркиму ілюстрацію з довільних місць повного переліку.

Обом типам дієприкметників та модальним прикметникам властива відсутність варіантів чи аломорфна варіативність формантів, відповідно, а віддієслівним прикметникам – доволі широка варіативність суфіксів. У первинних запитах до корпусу позиція віддієслівних прикметників заповнена першим щодо хронології варіантом, який довільно змінний задокументованими випадками варіативності у наступних запитах. У підрахунках похідні з морфологічними ускладненнями чи спрощеннями прийнято за прозорі утвори.

Дієслова французької етимології поступаються перед латинськими дієслівними етимонами щодо продуктивності [порівн.11] та варіативності суфіксальних моделей у творенні прикметників. Навпаки, у деривації модальних прикметників дієслова латинської етимології менше продуктивні, ніж словотвірні основи французької етимології (див 3-4).

(3) Словотвірні основи французької етимології

(3.1) мотивовані дієсловом прикметники

(3.1.1) прикметники, засвідчені після дієслівної лексеми: abolish 1490, abolitionary 1868; -absorb 1490, absorptive 1664; -absterge 1541, abstergent 1612 -abuse 1413, abusive 1583...-concord 1374, concordant 1477 ... -flash 1387, flashy 1583... -pursue 1290, pursuand* 1350 ... (разом 509 словотвірних пар)

(3.1.2) прикметники, засвідчені перед дієслівними лексемами: -adhere 1597, adherent 1400; -adopt 1548, adoptive 1430 ... -cockle 1552, cockly 1522...-reside 1456, resident 1382 ... -prepare 1466, preparatory 1413 ... (разом 43 словотвірних пари)

(3.1.3) прикметники та дієслівні лексеми, засвідчені одного року: -aid 1483, aidant 1483; -apprehend 1398, apprehensive 1398 ... -converse 1340, conversant 1340... -poise 1389, poisant* 1389 ... -repent 1290 ... repentant 1290 ... (разом 12 словотвірних пар)

(3.2) мотивовані дієсловом модальні прикметники

(3.2.1) модальні прикметники, засвідчені після дієслівної лексеми: -abandon 1375, abandonable 1611(7); -abate 1270, abatable 1821 ... -complain 1374, complainable 1627 ... -deny 1300, deniable 1548-issue 1330, issuable 1570 ... (разом 927 словотвірних пар)

(3.2.2) модальні прикметники, засвідчені перед дієслівною лексемою: -chant 1386, chantable 1382...determine 1374, determinable 1325 ... -detest 1533, detestable 1461 ...-tolerate 1531, tolerable 1422(7) ... -opine 1581, opinable 1456 ... (разом 33 словотвірні пари)

(3.2.3) модальні прикметники та дієслівні лексеми, засвідчені одного року: -arrent 1598, arrentable 1598...-esteem 1460, esteemable* 1460...-redoubt 1374, redoubtable 1374 ... -require 1375, requirable* 1374 ... (разом 13 словотвірних пар).

(4) Словотвірні основи латинської етимології

(4.1) мотивовані дієсловом прикметники

(4.1.1) прикметники, засвідчені після дієслівної лексеми: -abbreviate 1450, abbreviatory 1847; -abdicate 1541, abdicative 1731 ... -abhor 1449, abhorrent 1619 ... -expel 1386, expellent 1858... -retort 1557, retortive 1660 ... (разом 809 словотвірних пар)

(4.1.2) прикметники, засвідчені перед дієслівною лексемою: -absolve 1535, absolvant* 1506... -expect 1560, expectant 1393 ... -condole 1588, condolent 1460 ... -deviate 1633, deviant 1400... -vindicate 1533, vindicative 1521... (разом 215 словотвірних пар)

(4.1.3) прикметники, засвідчені одного року з дієслівною лексемою: -assever 1581, asseverant* 1581(5)... -intercede 1578, intercedent* 1578 ... -lax* 1398, laxative 1398; -obstruct 1611, obstructive 1611... -succinge* 1578, succingent* 1578 ... (разом 21 словотвірна пара)

(4.2) мотивовані дієсловом модальні прикметники:

(4.2.1) модальні прикметники, засвідчені після дієслівної лексеми: -abdicate 1541, abdicable 1900; -abhor 1449, abhorrible 1633; ... -assume 1436, assumable 1784 ... -master 1225, masterable 1882 ... -permute 1377 ... permutable 1776 ... (разом 481 словотвірні пари)

(4.2.2) модальні прикметники, засвідчені перед дієслівною лексемою -abominate 1644, abominable 1366; -adulate 1777, adulable* 1626 ... -estimate 1532 estimable 1460 ... -penetrate 1530, penetrable 1412 ... -permeate 1656, permeable 1432 ... (разом 62 словотвірні пари)

(4.2.3) модальні прикметники, засвідчені одного року з дієслівними лексемами: -convalesce 1851, convalescible 1851; -excrete* 1623, excreable* 1623... -permix* 1678, permixable* 1678; -reprehend 1340, reprehensible 1340 ... (6 словотвірних пар).

Серед дієслів, які є рефлексами лише латинських етимонів, випадки задокументованого текстового прототипу деривата за незасвідченості відповідного йому дієслова у чотири рази частотніші, аніж у корпусі словотвірних гнізд, що започатковані дієсловами з французькими етимонами (порівн. 3.1.2 та 3.2.2 з 4.1.2 та 4.2.2). Серед текстової прецедентності “безвершинних” похідних прикметники (4.1.2) чисельно переважають модальні прикметники (4.2.2).

Мотивовані аналізованими основами дієприкметники дуже рідко старіші від відповідних дієслів. З огляду на етимологічну неоднорідність утворів така хронологія неприродна. Текстові прототипи дієслова та засвідченого одночасно з ним дієприкметника займають заледве 10 % вибірки, проте їхня частка значно перевищує кількість випадків, де дієприкметник старіший від дієслова (порівн. 5 та 6). У прикметників, навпаки, прецедентних утворів значно більше від утворів, для яких текстовий прототип засвідчений того самого року, що й прототип спільнокореневого дієслова.

(5) Словотвірні основи французької етимології

(5.1) мотивовані дієсловом дієприкметники теперішнього часу

(5.1.1) дієприкметники, засвідчені після дієслівних лексем: abase 1393, abasing 1665(6) ... -abstain 1380, abstaining 1867... -clear 1340, clearing 1697 ... -lure 1386, luring 1570 ... -pass 1225, passing 1330 ... (разом 1743 словотвірні пари)

(5.1.2) дієприкметники, засвідчені перед дієслівними лексемами: ... -canker 1398,

cankering 1388... -ranter 1673, rantering 1598... revere 1661, revering 1639 -slouch 1754, slouching 1611 ... -strain* 1450, straining 1398 ... (разом 38 словотвірних пар)

(5.1.3) дієприкметники, засвідчені одного року з дієслівною лексею: ... -abhor 1449, abhorring* 1611... -adjure 1382, adjuring 1637 ... -differ 1374, differing 1374 ... -frown 1386, frowning 1386 ... -vary 1340, varying 1340 ... (разом 107 словотвірних пар)

(5.2) мотивовані дієсловом дієприкметники минулого часу

(5.2.1) дієприкметники, засвідчені після дієслівних лексем: -abandon 1375, abandoned 1393... -accept 1360, accepted 1493 ... -acquit 1230, acquitted 1679 ... -beg 1225, begged 1570 ... -blame 1200, blamed 1840 ... -change 1225, changed 1580 (разом 2227 словотвірних пар)

(5.2.2) дієприкметники, засвідчені перед дієслівними лексемами: -accoutre 1606, accoutred 1596 ... -admire 1590, admired 1430 ... -astonish 1530, astonished 1513 ... -despair 1340, despaired 1325 ... -reflect 1412, reflected 1380 ... (разом 192 словотвірні пари)

(5.2.3) дієприкметники, засвідчені одного року з дієслівними лексемами: -adjudge 1374, adjudged 1374(8)... ague 1636, agued 1637 ... -cater 1577, catered 1577 ... -chase 1438, chased 1438(8) ... deplore 1559, deplored 1559 ... (разом 333 словотвірні пари).

(6) Словотвірні основи латинської етимології

(6.1) мотивовані дієсловом дієприкметники теперішнього часу

(6.1.1) дієприкметники, засвідчені після дієслівних лексем: ... -abort 1580, aborting 1632(6)... -acclaim 1320, acclaiming 1868 -circulate 1471, circulating 1632 ... -collude 1525, colluding 1611... -neglect 1529, neglecting 1625 ... -transfuse 1425, transfusing 1667... (разом 1041 словотвірна пара)

(6.1.2) дієприкметники, засвідчені перед дієслівними лексемами: -adulate 1777, dulating 1734(6) ... -digress 1530, digressing 1529 ... -emaciate 1646, emaciating 1626... -hesitate 1623, hesitating 1622... revere 1661, revering 1639... -subside 1650, subsiding 1646... (разом 27 словотвірних пар)

(6.1.3) дієприкметники, засвідчені одного року з дієслівною лексею: ... -appreciate 1655, appreciating 1655 ... -coexist 1677, coexisting 1677 ... -confode* 1657, confoding 1657... -dominate 1611, dominating 1611... -horrify 1791, horrifying 1791... -zeal* 1459, zealing 1459... (разом 115 словотвірних пар)

(6.2) мотивовані дієсловом дієприкметники минулого часу

(6.2.1) дієприкметники, засвідчені після дієслівних лексем: -abbreviate 1450, abbreviated 1552... adduce 1616, adduced 1790 ... -coerce 1475, coerced 1836... -delete 1495, deleted 1929... -exclude 1382, excluded 1672 ... (разом 1328 словотвірних пар)

(6.2.2) дієприкметники, засвідчені перед дієслівними лексемами: ... -addict 1560, addicted 1534... -describe 1513, described 1436 ... -orb 1600, orb 1597 -perforate 1538, perforated 1486 -predict 1653, predicted 1546 ... (разом 123 словотвірні пари)

(6.2.3) дієприкметники, засвідчені одного року з дієслівними лексемами: ... -attol* 1578, attolled* 1578 ... -deter 1579, deterred 1579 ... -intermit 1542, intermitted 1542... -evolve 1641, evolved 1641... -intermit 1542, intermitted 1542... -meander 1612, meandered 1612 ... -obstruct 1611, obstructed 1611 ... -preform 1601, preformed 1601... (разом 256 словотвірних пар).

Отже, в обох етимологічних класах основ дієприкметники минулого часу перевищують за продуктивністю дієприкметники теперішнього часу. Відносна продуктивність прикметників у них відмінна. В основах французької етимології вищою відносною продуктивністю відзначаються модальні прикметники, а в основах латинської етимології, навпаки – прикметникові утвори. Співставлення продуктивності типів віддієслівної ад'єктивної виявляє ще один незбіг щодо етимологічних класів дієслівних вершин. Для дієслів французької етимології дієприкметники теперішнього часу перевищують за продуктивністю обидва типи прикметників. Для латинських основ це твердження справедливе лише відносно модальних прикметників. Основні прикметникові утвори від латинських основ щодо продуктивності були однаковими з дієприкметниками теперішнього часу, а в окремі хронологічні періоди навіть перевищували її (див. рис. 1 та порівн. криві 1 та 4 для латинських основ).

Суфіксальна варіативність прикметникової деривації співвідносна з етимологічними класами основ. Звичайно, нерідко ця риса дериватарію відзначається спільним коренем відповідних утворів, в інших випадках – різні суфікси приєднуються до різних основ. Більшість прикметникових дериватів в обох класах основ належать суфіксальним моделям *-ive* та *-ant/-ent*. Проте між основами також помітна суттєва незбіжність. У словотворі від дієслівних латинізмів продуктивність суфікса *-ive* була чи не завжди вдвічі більшою від продуктивності свого корелята *-ant/-ent*. У корпусі дієслів французького походження до XVIII ст. утворів на *-ant/-ent* було більше, ніж на *-ive*. Після завершення раннього новоанглійського періоду утвори на *-ive* спершу чисельно зрівнялися, а згодом трохи перевищили продуктивність дериватів на *-ant/-ent*.

Прикметники та модальні прикметники могли відзначатися спільністю мотиваційного дієслова або ж співвідноситись з дієсловом, яке не утворювало відповідного протичлена. Взаємна атракція спільнокоренових прикметникових утворів в етимологічних класах основ була майже протилежною. Якщо у дієслова французької етимології засвідчений спільнокореновий прикметник, то у 60% таких випадків у нього був також і модальний віддієслівний прикметник. Проте у цьому ж етимологічному класі дієслів засвідчений однокореновий модальний прикметник лише у 35% співвідносний із спільнокореновим прикметником. У дієсловах латинської етимології перша із двох згаданих мір атракції становить лише 34 %, а друга – 65%. (порівн. 7 та 8).

(7) Словотвірні основи французької етимології

(7.1) спільнокоренові прикметники та модальні прикметники: ... accountant 1494, accountable 1583 ... issuant 1634, issuable 1570...receptive1547,receivable 1382...

(разом 340 словотвірних пар)

(7.2) прикметники, які не співвіднесені з модальними прикметниками: ... crouchant 1593 ... persistive 1606 ... gaspy 1838 (разом 222 деривати)

(7.3) модальні прикметники, які не співвідносні з прикметниками: ... agreeable 1384 ... doubtable 1400 ... enjoyable 1645 (разом 630 дериватів)

(8) Словотвірні основи латинської етимології

(8.1)) спільнокоренові прикметники та модальні прикметники: ... arbitrative 1831, arbitrable 1531...contradictive 1627, contradictable 1856 ... expiative 1641, expiable 1570 ... (разом 360 словотвірних пар)

(8.2) прикметники, які не співвіднесені з модальними прикметниками: ... ambulative* 1543... hesitant 1647 ...inceptive 1656 ... (разом 685 лексем)

(8.3) модальні прикметники, які не співвіднесені з прикметниками: ... abominable 1366 ... collapsible 1843 ... talliable 1531 ... (разом 190 дериватів).

Взаємна атракція дієприкметників в етимологічних масивах дієслів рівномірніша, ніж прикметників. Якщо в обох адстратних пластах лексем є дієприкметник теперішнього часу, то у 65-69% для латинського та французького пластів, відповідно, у них є також й спільнокореневий дієприкметник минулого часу.

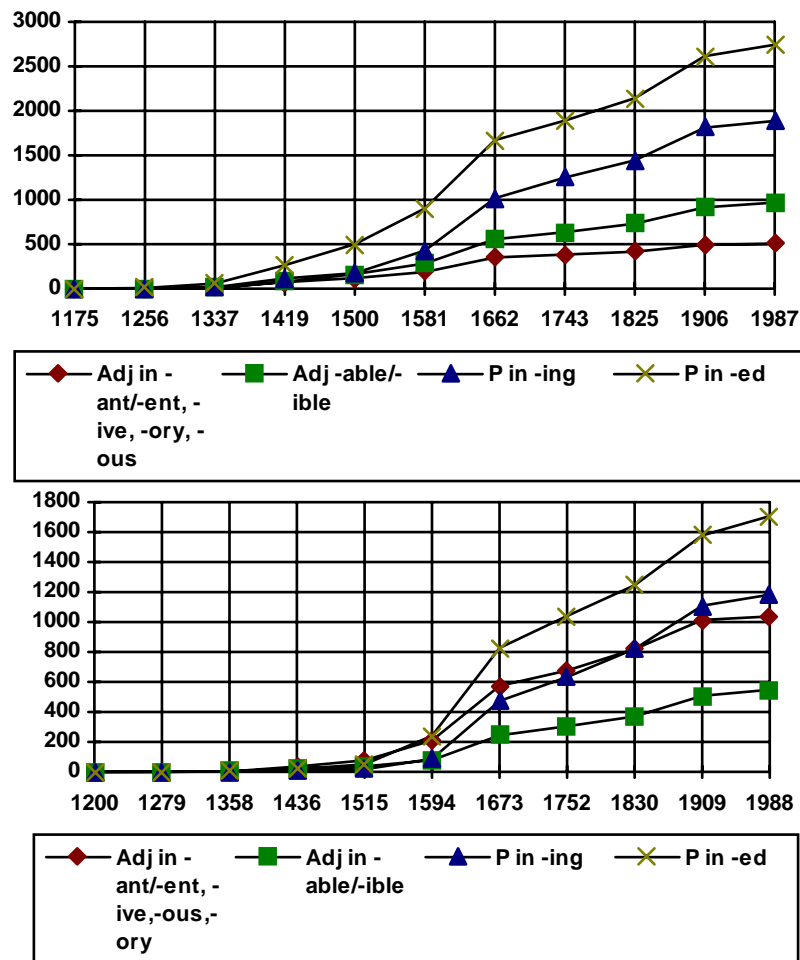

Рис. 1 Діахронна активність типів ад'єктивної деривації у масивах словотвірних гнізд від дієслів латинської (внизу) та французької/(латинської) етимології

Комбінаторна атракція у протилежному напрямі слабша. Якщо дієслово має дієприкметник минулого часу, то у 45-47% випадків у нього є також спільнокореневий дієприкметник теперішнього часу. Це й зрозуміло, адже дієприкметників минулого часу більше, ніж їхніх спільнокореневих корелятів, а тому їхня комбінаторика з дієприкметником теперішнього часу не могла цілком покривати вибірки, чого не можна сказати про дієприкметники теперішнього часу. Відповідні

словотвірні лакуни у позиції дієприкметників минулого часу (див. 9.2 та 10.2) становлять інтерес з погляду прагматики словотворення.

(9) Словотвірні основи французької етимології

(9.1) спільнокореневі дієприкметники теперішнього та минулого часу: ... accruing 1683, accrued 1780 ... possessing 1838, possessed 1534 ... satisfying 1604(6), satisfied 1816 (1301 словотвірна пара)

(9.2) дієприкметники теперішнього часу, які не співвіднесені з дієприкметниками минулого часу: ... ambling 1393 ... approaching 1450... mocking 1530 ... trotting 1425... (разом 587 лексем)

(9.3) дієприкметники минулого часу, які не співвіднесені з дієприкметниками теперішнього часу: ... adjourned 1577, imputed 1552, ... smirched 1599 (разом 1446 лексем)

(10) Словотвірні основи латинської етимології

(10.1) спільнокореневі дієприкметники теперішнього та минулого часу: ... aborting 1632, aborted 1604 ... exuding 1882, exuded 1875... prostrating 1890, prostrated 1545 (773 словотвірні пари)

(10.2) дієприкметники теперішнього часу, які не співвіднесені з дієприкметниками минулого часу: ... conniving 1783 ... digressing 1529 ... insisting 1727 (разом 412 лексем)

(10.3) дієприкметники теперішнього часу, які не співвіднесені з дієприкметниками минулого часу: abhorred 1605 ... inserted 1598... mastered 1661 ... (разом 1710 лексем).

Різна продуктивність прикметників та модальних прикметників в адстратних масивах дієслів дозволяє припустити, що вища сучасна продуктивність, згідно з вимогами природної морфології, співвідносна із, хоча б статистично, глибшою хронологією. У прикметникових парах від дієслів з латинськими етимонами ця гіпотеза справджується. У дієсловах французької етимології бідніші за продуктивністю прикметники частіше випереджують модальні прикметники. На цій підставі, мабуть, можна припустити, що тут серед прикметників, так само як і в латинізмах, більше запозичень порівняно з модальними прикметниками (порівн. 11 та 12) і, навпаки – модальні прикметники частіше від прикметників виникали у результаті дії словотвірних правил.

(11) Словотвірні основи латинської етимології

(11.1) прикметники, засвідчені раніше від модальних прикметників: ... ascendant 1591, ascendable 1755 explosive 1667, explodable 1871 ... seducive* 1602 seducible 1629... (разом 224 пари похідних)

(11.2) модальні прикметники, засвідчені раніше від прикметників: ... arbitrative 1831, arbitrable 1531... deducive 1755, deducible 1613... expellent 1858, expellable 1665 (разом 129 пар похідних)

(11.3) прикметники, засвідчені одночасно з модальними прикметниками ... communicative 1398, communicable 1398 ... lustratory 1727, lustrable* 1727 ... reiterant 1610, reiterable 1610 ... (разом 7 пар похідних)

(12) Словотвірні основи французької етимології

(12.1) прикметники, засвідчені раніше від модальних прикметників: ... abusive 1583, abusable 1660 ... assailant 1592, assailable 1605 ... dilative 1528, dilatible

1610... (разом 188 пар)

(12.2) модальні прикметники, засвідчені раніше від прикметників: ... alterant 1626, alterable 1526 ... avertive 1889, avertible 1658 ... denotive 1830, denotable 1682

(разом 145 пар)

(12.3) прикметники, засвідчені одночасно з модальними прикметниками:

...discordant 1374, discordable* 1374... imaginative 1374, imaginable 1374 ...
praiseful 1382, praisable 1382... (разом 7 пар).

Протичлени прикметникової деривації виявляють співвіднесеність із спільнокореновими дієприкметниками. В обох етимологічних пластах дієслова у слабкого протичлена прикметникової опозиції дієприкметники теперішнього часу здебільшого комплементарні, дієприкметники ж минулого часу – прецедентні (див.13-14). Їхні текстові прототиби куди частіше, ніж прототиби дієприкметників теперішнього часу, випереджають засвідченість самого дієслова, вказуючи на власну вищу дієслівність. Зрозуміло, що відповідна різниця часток у французьких дієслів надто скромна порівняно з латинськими.

(13) Словотвірні основи французької етимології

(13.1) прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників теперішнього часу:

... adherent 1400, adhering 1657 ...impressive 1593, impressing 1748...trenchant 1330, trenching 1589 ... (разом 230 словотвірних пар)

(13.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників теперішнього часу:

... chafant 1847, chafing 1539 consortive* 1654, consorting 1590 ...soarant 1828, soaring 1607 ... (разом 200 словотвірних пар)

(13.3) прикметники, засвідчені одночасно з дієприкметниками теперішнього часу

... assailant 1592, assailing 1592 ... discordant 1374, discording 1374... rampant 1382 ... ramping 1382.... (разом 5 словотвірних пар)

(14) Словотвірні основи латинської етимології

(14.1) прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників теперішнього часу:

... ascendant 1591, ascending 1667(... concoctive 1578, concocting 1620 ... demonstrative 1386, demonstrating 1650 ... (разом 349 пар)

(14.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників теперішнього часу:

... collusive 1678, colluding 1611 ...delusive 1605, deluding 1596... pretendant 1594, pretending 1400...(разом 228 словотвірних пар)

(14.3) прикметники, засвідчені одночасно із дієприкметниками теперішнього часу:

...explosive 1667, exploding 1667... inflective 1666, inflecting 1666... remittent 1693, remitting 1693... (разом 14 словотвірних пар).

Для дієприкметників минулого часу в обох етимологічних пластах переважає прецедентність словотвірного прототипу стосовно прикметників. Всупереч попередньому випадкові різниця часток тут значно суттєвіша для французьких, а не латинських дієслівних етимонів (див 15–16).

(15) Словотвірні основи французької етимології

(15.1) прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: ...

accordant 1315, accorded 1581... conductive 1528, conducted 1646 ... resemblant

1390, resembled 1575 (разом 169 словотвірних пар)
 (15.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ...
 accountant 1494, accounted 1362 ... annoys* 1340, annoyed 1300... indictive 1656,
 indicted 1440... (разом 242 словотвірні пари)
 (15.3) прикметники, засвідчені одного року з дієприкметниками минулого часу:
 desirous 1300(5), desired 1300 (1 словотвірна пара)

(16) Словотвірні основи латинської етимології

(16.1) прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: ...
 aggregatory* 1500, aggregated 1576... inventive 1450, invented 1541... unitive 1526,
 united 1552 ... (разом 295 словотвірних пар)
 (16.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ...
 animative 1755, animated 1534 ... detective 1843, detected 1654 ... relentful* 1611,
 relented 1420... (разом 325 пар)
 (16.3) прикметники, засвідчені одного року з дієприкметниками минулого
 часу: ... emigrant 1794, emigrated 1794 ... inducive 1611 induced 1611 ... obstructive
 1611, obstructed 1611... (6 словотвірних пар).

У спільнокореневих модальних прикметниках та дієприкметниках двократне переважання прецедентності дієприкметників минулого часу над комплементарністю властиве обом етимологічним пластам дієслів. У випадку ж дієприкметників теперішнього часу ця різниця мінімальна (порівн. 17-18).

(17) Словотвірні основи французької етимології

(17.1) модальні прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: ... acceptable 1386, accepted 1493... passible 1340, passed 1449 ... variable 1387, varied 1588 ... (232 словотвірні пари)
 (17.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ... achievable 1630, achieved 1474... affirmable 1611, affirmed 1300 ... mineable 1570, mined 1400 (разом 544 словотвірні пари)
 (17.3) прикметники, засвідчені одноріч з дієприкметниками минулого часу: ... chaseable 1393, chased 1393 ... joinable 1483, joined 1483... (14 словотвірних пар)

(18) Словотвірні основи латинської етимології

(18.1) модальні прикметники, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: ... abrogable 1599, abrogated 1709 ... implorable 1535, implored 1659... saturable 1570, saturated 1668... (разом 132 словотвірні пари)
 (18.2) прикметники, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ... deductible 1856, deducted 1596... insertable 1875, inserted 1598 ... omissible 1816, omitted 1557 (разом 275 словотвірних пар)
 (18.3) модальні прикметники, засвідчені одночасно з дієприкметниками минулого часу: associable 1611, associated 1611; dissolvable 1541, dissolved 1541; electrizable* 1753, electrized 1753 (разом лише 3 словотвірні пари)

І в латинському, і у французькому пластах дієслів історична послідовність спільнокореневих дієприкметників підпадає під вимоги природної морфології щодо переваги прецедентності текстових прототипів частотнішого корелята (порівн. 19-20), а тому природною виглядає зворотна щодо станової структури кореляція дієприкметників

(19) Словотвірні основи латинської етимології

- (19.1) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: *coalescing* 1783, *coalesced* 1786 ... *predominating* 1595 *predominated* 1752 ... *creating* 1611, *created* 1667 ... (разом 279 пар)
- (19.2) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ... *dissolving* 1620, *dissolved* 1541 ... *duplicating* 1805, *duplicated* 1643 *expecting* 1714, *expected* 1586 ... (разом 475 пар)
- (19.3) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені одnorіч з дієприкметниками теперішнього часу: ... *anticipating* 1611, *anticipated* 1611... *circumscribing* 1571, *circumscribed* 1571 ... *incarnating* 1597, *incarnated* 1597 ... (разом 19 пар)

(20) Словотвірні основи французької етимології

- (20.1) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені раніше від дієприкметників минулого часу: ... *commanding* 1483, *commanded* 1586... *moving* 1386, *moved* 1592... *praising* 1382, *praised* 14... ... (разом 442 пари)
- (20.2) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені пізніше від дієприкметників минулого часу: ... *adorning* 1659, *adorned* 1475 ... *forging* 1592, *forged* 1382... *returning* 1694, *returned* 1425 ... (разом 836 пари)
- (20.3) дієприкметники теперішнього часу, засвідчені одночасно з дієприкметниками теперішнього часу: ... *captiving* 1591, *captived* 1591... *inquiring* 1598, *inquired* 1598(... *molesting** 1597, *molested* 1597... (разом 24 пари).

Проведене дослідження свідчить про конструктивність використання методики корпусного аналізу та електронного моделювання у дослідженні історичної дериватології.

1. Белозерова Е.П. Об основных типах прилагательных, заимствованных в английский язык из латинского языка в период 1500-1650 годов //Ученые записки І МГПІІЯ, т. 35. 1966. С. 26-60.
2. Котов Г.Г. Развитие адективных образований с суффиксами -агу, -огу в английском языке XIV-XIX вв. Автореф. канд. дис. – Одесса 1981. 24 с.
3. Шумова Н.С. Семантические характеристики глаголов, заимствованных в английский язык из латыни в эпоху Возрождения// Экспериментальная семантика. Калинин. 1974. С. 75-95.
4. Abellán C. A. Analyse de la modalité dans les adjectifs déverbatifs// Fruyt, Michèle, Moussy Claude (eds.) Les Modalités en latin. – Paris: University of Paris-Sorbonnes Presses, 2002. P 211-18.
5. Culperer J., Clapham Ph. The borrowing of Classical and Romance words into English: a study based on the electronic Oxford English Dictionary//International Journal of Corpus Linguistics – Vol. 1(2), 1996. P. 199-218.
6. Durkin Ph. Latin loanwords of the early modern period. How often did French act as an intermediary?// English Historical Linguistics. Vol.II. Lexical and Semantic Change. Ed. Richard Dury and Maurizio Gotti. – Amsterdam: John Benjamins, 2006. P. 185 –202.
7. Emonds, J. The derived nominals, gerunds and participles in Chaucer's English/ Braj B. Kachru et al. (eds.) Issues in Linguistics. – Urbana: University of Illinois Press 1973. Pp.185-198.
8. Dalton-Puffer Ch. On the histories of de-verbal adjectives in Middle English//Studia Anglica Posnaniensia, XXXI, 1997. P. 41-55. .
9. Miller D.G. Latin Suffixal Derivatives in English and Their Indo-European Ancestry – Oxford: Oxford University Press 2006. 424 p
10. Mossé F. On the chronology of French loan-words in English // English Studies 1943. – Vol. 25. – No.1. – P. 33-40.
11. Plag I. Morphological Productivity: Structural Constraints in English Derivation. – Berlin: Mouton de Gruyter 1999. 290 p.
12. Reuter O. On the development of English verbs from Latin

and French past participles. – Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica, 1934. vi + 170 p.
13. Wright L. Middle English {-ende} and {-ing}: A possible route to grammaticalization//
Linguistic Change under Contact Conditions. Ed. by J. Fisiak. – Berlin: Mouton de Gruyter
1995. P. 365-382. 14. OED = Oxford English Dictionary (Second Edition) on CD-ROM
Version 3.0. 2002. – Oxford: Oxford University Press.

ADJECTIVAL DEVERBAL COINAGES IN THE CONTEXT OF FRENCH AND LATIN INFLUENCE ON ENGLISH WORD FORMATION

Olha Bilynska

French and Latinate layers of the verbal stock in the history of English prove to be chronologically divergent each ascribing varying shares to the respective lapses of time in ME/post-ME. Adjectives and modal adjectives reveal varying productivity in either etymological class of parent verbs: Latinate stems prevail in the former and French lineage ones in the latter. Latinate verbs were more often complementary of shared-root adjectives than French lineage ones and adjectives pre-empting their verbs generally outnumbered modal adjectives with the textual prototypes older than those of the verbs. The etymological layers of the parent verbs also reveal divergences as regards the attraction of classes of adjectival derivation and pre-empting / complementary strategies in paradigmatic binding induced by natural morphology expectations.

Key words: deverbal adjectives, participles, base etymology, paradigmatic binding, quantitative derivatology.